

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ

ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ

В развитието на повечето поети се наблюдава една своеобразна закономерност: те обикновено започват с лирика и впоследствие преминават към разните епически жанрове или към драматургията. Поетите сякаш по правило изхождат от лирическата субективност, от единичното, индивидуално преживяване, тръгват, тъй да се каже, „отвътре“ и вървят „навън“ — към цялата заобикаляща ги действителност и към нейното все по-обхватно изобразяване. В съвременната българска литература едно от редките (да не кажа единственото) изключения от това правило е творчеството на Димитър Методиев. За него изходна точка бе именно епичното начало, което по-нататък се разви към все по-задълбавени лирични изповеди.

Дебютната му стихосбирка „На шум!“ (1945) днес е интересна повече със своето заглавие, което се оказа не просто една фраза, взета набързо от кипящата, богата на лозунги атмосфера на месеците непосредствено след 9. IX. 1944 г., но запечатана като във формула една от съществените черти на Методиевата поезия: нейния борчески, атакуващ патос. И в същност не книгата „На шум!“, а романът „Димитровско племе“ (1951) беше оня шум, с който Д. Методиев нахлу в нашата литература и завоюва вниманието на публиката. И многозначителен е фактът, че един автор, когото днес ценим сякаш повече като лирик, се изявява най-напред в трудната и не така често срещана у нас форма на романа в стихове.

Характерно е и нещо друго. През 50-те години, когато в България е, тъй да се каже, „на мода“ да се рисува класовата борба с помощта на често пъти книжни образи, Д. Методиев си поставя една наглед скромна, но в същност много по-реална и по-близка на сърцето му задача: да изобрази посредством живи образи на хора израстването и възмъжаването на едно поколение възпитани от БКП революционери в периода между двете световни войни. Успехът на автора се дължи преди всичко на това, че той добре познава това борческо поколение, защото сам е част от него. Познава в детайли и събитията, които се развиват в родния му Беловски край. Романът като литературна форма — това е преживяна история. И Д. Методиев още от първите страници на „Димитровско племе“ ни потапя в интимната атмосфера на неща, които не само е виждал и почувствувал, но за които е слушал и легенди, и семейни предания:

Там, де Марица в Тракия се влива,
де още пенести води влече
и две сестри — две планини, умива —
там кацнало е малкото градче.
Във турско тука само малка гара

стояла е посред гората стара
и в кръмата, разгърдили гърди,
шумели са брадатите деди,
докарали кирия на пашата.
Но долетял Бенковски през април
и излетели първите искри
по пътя глух зад четата крилата.

Така леко, непринудено, идилично започва романът, който по-нататък ни завладява с трагични конфликти между героите, проникателни описания на бита и вдъхновени лирични отстъпления. Като цяло „Димитровско племе“ остава впечатление за една творба, грижливо и дълбоко обмислена — и като хрумване, и като композиция, и като стихова форма. Дребно наглед, но в поетично отношение много съществено доказателство за това е, че авторът отлива своя замисъл в една строго определена строфика. За целите на своето повествование Д. Методиев на практика въвежда в нашата епична поезия една особена дванадесетстишна строфа. Вътрешната ѝ структура е съставена без изключения от редуване на три четиристишия: първото е с кръстосани, второто — със съседни, а третото — с обхватни рими. При това стриктно се спазва алтернансът (т. е. задължителното редуване) на женски и мъжки рими.¹

Не е трудно да забележим, че по своята архитектоника Методиевата строфа напояня онегинска строфа, на която липсва заключителното двустипие. Един такъв добър познавач на руската поетична класика като Д. Методиев би могъл да изпита благотворното влияние на Пушкин. И все пак паралелът между романа на Методиев и „Евгений Онегин“, който правят някои наши критици, ми изглежда не съвсем сполучлив. Лично аз бих предпочел разглеждането на „Димитровско племе“ в контекста на нашата, българска традиция, т. е. на фона на творби като „Кървава песен“ от П. П. Славейков, „Владо Булатов“ от Ст. Чилингиров, „Чеда на Балкана“ от К. Христов, „Златни ниви и бойни полета“ и „В страната на розите“ от Ем. Попдимитров и др. Едно сравнение между тези поеми и романа в стихове на Д. Методиев, струва ми се, би разкрило твърде ясно и неговите особености, и неговите достойнства.

Но всичко това може би не е чак толкова важно. Както се казва, може и да се спори. (И аз навярно трябва да се извиня на читателите за този свой кратък екскурс в литературната теория и история.) Безспорно обаче е друго: поезията на Д. Методиев още в самата си закуска съдържа силен епичен елемент. И без него ние едва ли сме в състояние да обясним цялостното му творчество. Както вече казах в началото, стихотворците по общо правило достигат до епоса след известен, понякога доста дълъг „стаж“ в лириката. У Методиев обаче е обратното. Той най-напред открива себе си в романа „Димитровско племе“ и в писаните пак през 50-те години малки поеми „Шумят тополите“, „Слънчогледите гледат към нас“, „Песен за комунизма“, „Едно писмо, което не изпратих“ и др. Така още в началото на своя път Д. Методиев се опитва да обхване необятното. Той веднъж завинаги очертава своята територия, своя принадлежаш сякаш само нему „параметър“ в българската литература. По-нататъшното му творчество конкретизира, детайлизира, доразвива с нови художествени средства монументалната тема за революционното време. Поезията на Д. Методиев не избликва като лиричен ручей, който, дирейки своето устие, се насочва

¹ Стиховедски строфата би могла да бъде записана по следния начин: A B A B C C d d E f f E. Съществува традиция всяка нова строфа да се кръщава на своя създател (ако е напълно оригинална) или най-малкото да носи името на поета, който я е използвал в някакво особено значително произведение. Мисля, че описаната по-горе строфа на „Димитровско племе“ бихме могли да наречем „методиева строфа“.

към по-машабни форми на изява. Неговото творчество още в своя „status nascendi“ е вече пълноводие, всеобхватност на едно житейско и историческо съдържание, което дълги години след това се разлива в лирични стихотворения като в реки, които обаче водят началото си от едно и също море. Или, както сам поетът се изразява:

От извора, от капката копнеят
великите реки за кръстопът.
Текат реки. Текат — за да се слеят.
Но разделени на света текат.

И тъй навеки разделени шяха
да си текат и в радост, и в беда.
Но в мене като в океан се вляха
реките, от които пих вода.

Аз пих вода от Сена и от Волга.
Аз пих вода от Жълтата река.
И спорят в мойта кръв с любов и болка
реките на света. И на века.

(„Реки“)

Д. Методиев е от онези поети-комунисти, които се раждат изведнъж в пълни воински доспехи — както Атина Палада от главата на Зевс. Той е сякаш от хората, които предварително притежават някакъв свой, епичен машаб във възприятието на света. И сблъсъкът със самата действителност само потвърждава тяхната вътрешна мярка за нещата. Бих казал, че Д. Методиев е роден под щастлива звезда. Първите му стъпки в изкуството съвпадат с първите стъпки на нова България, тръгнала по пътя на социализма. Творческият му устрем още в самото си начало е в унисон с историческия устрем на победилата класа. Той е частица от обществения ентузиазъм на епохата. Върху крилете на този ентузиазъм поетът достигна върховете на своя талант. Неговата духовна монолитност е отражение на гражданската му биография. Жизненият път на Д. Методиев е също така ясен, праволинеен и устремён: закърмен още от юношеството с девизите на РМС, в преломната за България 1944 г. партизанин в отряд „Ангел Кънчев“, комисар през Отечествената война, впоследствие административен и стопански ръководител в родното си Белово, възпитаник на литературния институт „Максим Горки“ в любимия на сърцето му Съветски съюз, редактор през 50-те — 60-те години на авторитетни наши литературни и партийни издания, понастоящем член на ЦК на БКП и негов отговорен работник. Винаги и навсякъде той е служил на обществото, на колективните интереси. И постепенно всички негови чувства и мисли са се обединили в изгарящото чувство за дълг, за отговорност пред своя народ.

И може би затова Д. Методиев е поет без алтернативи, без разкъсващи, създаващи колебание противоречия. Творец, чужд на всякакво раздвоение и лъжатушене. За него е немислимо, невъзможно да се отклони от същността на недвусмислената социална позиция, която си е избрал и обикнал още на младини. По всяка вероятност затова той е така ясен и убедителен и като художник. Словесният му изказ е прозрачен и категоричен. Стихът му се отличава с класическа простота и завършеност. Дори и най-необичайните му, достигащи до виртуозност рими не звучат маниерно. Те се раждат непринудено и никак незапно от поривите на една страстна и стремителна поетична мисъл.

Д. Методиев премина през много етапи в своето творчество, обогати поетичните си сетива с виденията на чужди страни и градове, създаде интересна

„пътеписна“ лирика, както и множество искрени интимни творби, опоектизира и възвишената природна красота, и ленивия, добродушен чар на делника. Но въпреки всичко това (нека не се заблуждаваме!) той беше и си остана преди всичко певец на революцията, на нейната кардинална роля в историческото развитие. Нещо повече, такава всепоглъщаща, напомняща обсебания преданост към името и делото на комунизма нашата литература не познава от времето, когато Хр. Радевски написа своята фанатично-възторжена ода „Към Партията“. И може да се каже, че ако лирическият герой на Радевски беше синоним на комуниста в поезията ни от 30-те години, то същото значение има за нас, за поезията на 60-те — 80-те години, лирическият герой на Методиев.

Въпреки многообразието от лирични теми и мотиви, въпреки личните си предпочитания и пристрастия, въпреки цялото онова богатство от нюанси, което съзира в реалния живот, Д. Методиев си остава поет на е д и н н о т о, на единственото. Плуралистичната гледна точка му е органично чужда. Ако беше избрал за свое призвание не литературата, а философията, Методиев — сигурен съм — щеше пламенно да изповядва и яростно да защитава принципа на м о н и з м а. Той изпитва непреодолима жажда да бъде винаги в единство със себе си, да бъде адекватен на онова начало, което отрано е открил и развил в своето мислене и своя характер:

Аз искам пътя, който съм поел,
да свърже първия с последния ми ден
като снарядна траектория:
от мястото на изстрела —
до взрива.

(„Слънчево привличане“)

Затова Д. Методиев винаги ще предпочете цялото пред частта, монументалното — пред детайла, общата, голяма идея — пред отделния образ, сиянието на идеала — пред „сенките“ на емпиричната действителност. За него тази цялост, тази монументалност, тази голяма, единствена идея е комунистическата партия. Поетът я схваща не просто като средоточие на социалния и политическия живот в една отделна, конкретна страна, а като универсален принцип на всяко съществуване. Като някакво олицетворение на истинското битие — вчера, днес, утре и завинаги.

В неговото съзнание комунизмът е абсолютен в истинския, философски смисъл на думата. И без никакво преувеличение може да се каже, че в поезията на Д. Методиев представата за партията е това, което е във философията на Спиноза понятието с у б с т а н ц и я. Както великият европейски философ от XVII в. смята, че всяка единичност и особеност в последна сметка изчезват в единната субстанция, сливат се с нея, така и поетът Димитър Методиев изобразява партията като нещо, във от което отделният комунист, отделният индивид просто не съществува. Тази идея по различен начин е възплътена в най-въдъхновените му лирически обръщения към Българската комунистическа партия. За Д. Методиев тя е алфата и омегата на неговото лично битие:

Дух от духа ти, път от твоя път,
от теб дойдох, при тебе ще се върна. . .

(„Не съм от пръсн“)

Към нея поетът отправя думи, не по-малко силни и искрени от молитвите на първите християни към техния бог:

Да се свети твоето име,
да бъде твоята воля,
велика,

непобедима,
Комунистическа партия моя!
(„Песен за генералната линия“)

Сърцето на поета още от първите си удари принадлежи на неговата партия. И когато някой ден то спре да бие, „и тогава за едно ще жали — че твоя кръв от него ще тече“. И тук няма място за съжаление. По този начин ще се извърши нещо по-естествено и от кръговрата в природата: ще се „завърне в знамето червено прелятата ми в младините кръв“ („Сърцето ми е твое“). Толкова здрава, неразкъсваема е тази съдбовна връзка между индивида и субстанцията, че дори смъртта не е в състояние да разлъчи комуниста от редиците на неговите другари, на онези, сред които е живял и се е борил и е проумял простата, но велика истина:

Това е мойто право да живея,
да гледам в честните очи без страх,
до смърт да бъда с партията в крак
и след смъртта си да остана в нея!

(„Димитровско племе“)

Понякога идеята, че партията — това е самото битие, изведнъж добива чертите на дефиниция, внушава се на съзнанието на читателя с онази безвъпросна яснота, която в същност ми дава право да направя паралел с философията на Спиноза. Лирическият герой на стихотворението „От допира на раменете в строя“ (1962) в последна сметка не иска нищо друго, освен да запази навеки своето радостно екзистенциално усещане за единство със своите съратници, с цялото си „димитровско племе“, с неговото дишане, което е дишане на историята:

И нищо повече. Да, нищо повече.
Ни речи.
Ни лица.
Ни имена.
Едничко чувството, че ти си живо повейче
от вятъра,

развяващ знамена.

И да се слоят близкото с далечното.

И без амбиции,

и без апатия —

да се разтворят в общото и вечното,

в това,

което днеска се нарича

партия!

И древната, архетипна метафора, сравняваща духа с дъх, полъх, вятър; и звучният като философска категория израз „общото и вечното“; и изградените посредством семантично съпоставяне—противопоставяне, умело намерени рими: нищо повече — повейче, апатия — партия; с една дума, всичко в тези две строфи разкрива субстанциалната същност, с която се отличава образът на партията у Д. Методиев.

Неотделими от тази всепоглъщаща субстанция, нейни атрибути са и образите на родината и на Съветския съюз. За Д. Методиев сякаш не са различни теми, а един и същ поетически обект. Затова, когато в едно свое стихотворение той възкликва: „Ако те нямаше на тоя свят — какво би бил светът без тебе?“, а в друго стихотворение изповядва: „Сърцето ми е твое. Няма власт над него ни любима, нито майка“, имаме чувството, че поетът се обръща към едно и също лице. Единствено от контекста, от някои типични образи и граматични особености ние се досещаме, че в единия случай става дума за СССР, а в другия —

за партията. До такава степен чувството е единно, страстно, всеобхватно!

От ремсовата и партизанска младост на Д. Методиев са минали много години, но той продължава да вижда себе си сред своите другари, сред „връстниците, разстреляните“ и има чувството, че все още е „куриер на мъртвите“. За него няма по-ужасна участ от тази да загуби кръвната връзка със своя народ, няма по-страшна присъда от това някой да подхвърли зад гърба му: „И той стана големец!“ За него няма по-отчаяно положение от това в часа на „зло разноезичие“, когато партията е нападана и от чужди, и от свои, да се чувства „самичък, осиротял във битките войник“, „загубил своята бойна рота“. И същевременно няма по-голяма утеха от тази, че в такъв миг „в перипетиите на животa еднички мъртвите върват до мен“. Именно те, отдавна загиналите революционери, са истинските съвременници на поета, неговата морална опора в споровете с времето и със себе си.

Д. Методиев е склонен да преживява дори и мъничкия, камерен свят на любовта като някакво олицетворение на другия, големия свят на комунистическото и интернационално единство. Лирическият герой на стихотворението „Високо залезът пламти“ (1956), застанал в подножието на Рила заедно с любимата жена, тъгуваща за „други красоти“, за своята „златна руска есен“, копнее: „да се слее в обичта — като страните ни — душите“. И взрян в мистичната жар на залеза, той дори не знае:

Над Белмекен ли гасне есен?

Или в Русия при зори

тъгува българската песен?...

У друг поет подобен мотив навярно би звучал преднамерено. Но Д. Методиев успява да придаде лиричен смисъл на обикновения автобиографичен детайл и да го превърне в душевна поезия. Изобщо не само в монументалните, но и в много от интимните, елегични, пейзажни, битови и други стихотворения на Д. Методиев се долавя все същата характерна жажда на лирическото „аз“ да бъде частица от някакво друго битие, по-голямо и по-могъщо от отделната личност. Да бъде сред хората, да усеща тяхното присъствие. Дори когато листата капят и чернеят голите клони, и студените стрели на вятъра ни тласкат към размисъл и самовгълбяване, поетът не може да се примири с мисълта за самотата:

Как искам аз в гнездото на душата

да пеят птици и през есента,

да не потънат в бездната студена

на нямата бездушна синева,

да бъдат с хората —

и тъй със мене —

родените в душата ми слова!

(„В часа на есента ясна“)

За Д. Методиев партийно-гражданската тема е съдба. Тя е дело на целия му живот. Измежду всички наши съвременни поети може би именно той е, който намира най-силни, най-патетични и същевременно най-искрени думи за любовта си към партията. Но с това далеч не се изчерпва отношението му към тази съдбовна тема. Като истински мислещ творец Д. Методиев се стреми, от една страна, да анализира своята комунистическа страст, да изследва нейните психологически дълбини, а, от друга — да види своя комунистически идеал в изпитанията на неговото саморазвитие, в историческата му перспектива.

И затова, когато удря „часът велик на Двайстия конгрес“, разобличил култа към личността, един поет като Д. Методиев не може да не се самоатакува със

съмнения, не може да не се самобичува затова, че може би със своето лековерно „ура!“ е заглушавал предсмъртния вик на свой събрат „лишен от болшевишко име“ („Песен за нашата вяра“, 1956). За Методиев това е духовно потресение, нравствен катарзис, който обаче не убива вярата му, а само я подлага на изпитание и с това я закалява. Поетът добре знае, че светът, в който живеем, все още е несъвършен, но нима трябва „да плюем сами върху нашата вяра?“ Нима ще допуснем разни „ахкащи и охкащи личности“ да тровят душата ни с „типичните нетипичности“? („Реплика“, 1960). Нищо не трябва да ни отклонява от голямата истина, че животът е преди всичко дълг, служене на обществения идеал. Нищо, дори любовта — това най-съкровено, най-трагично, най-неудовлетворено и най-човешко чувство, „тая стара шега между четири тъжни очи“. И в същност, въпреки че е автор на множество интимни творби, Д. Методиев почти никога не оставя любовната страст да го завладее изцяло, да замъгли погледа му към света. Поетът винаги преживява любовта като своеобразен спор между личното и общественото у човека. Той не може да забрави, че е пропуснал времето, което:

дава се в живота ни веднъж —
младата връстница до сърцето
да притисна в цъфналата ръж. . .
Аз пропуснах трепетните устни.
Минало е. Свършено е.

Знам.

Ала туй, което не пропуснах,
няма да сменя и да отдам!

(„Монолог по пътя“)

И всеки път, когато го обхване съжаление, че заради своя устрем към „гордия заветен връх на комунизма“ е оставил птицата на щастие да отлети от неговото рамо, единственото, което го утешава, е изплуващият отново и отново в съзнанието му спомен за ремсовата младост, която все още „като ярос-тен орел“ кръжи в небето на живота („Когато зъл пълзя по стръмнините“, 1966). И най-сетне в стихотворението „Песен на песните“ (1979) Д. Методиев само за миг се опитва да си представи какво би станало с него, ако се откаже от своите комунистически убеждения. Резултатът от подобен експеримент е истинска морална катастрофа:

Родена в безкомпромисно, в максималистско време,
ти —
вяра моя,
съвест моя,
песен моя —

и за мен си вече бреме. . .

Но ти си мойто бреме, без което
ще рухне с цялата си тежест върху мен небето
опазилено!

Творби от този род дадоха основание на някои наши критици да нарекат Д. Методиев „поет на атакуващата партийност“ (Ив. Руж), „поет-полемист“ (П. Зарев) и пр. Към това аз бих добавил: поет-диалектик, психолог и реалист. Творец, който иска да види цялата сложност на идеала, да го преживее и изстрада, а не само да го следва сяпо. Така Д. Методиев внася много човешко съдържание в своята гражданска лирика и в нея зазвучават драматични нотки. Този драматизъм, отличаващ Д. Методиев от един творец като Хр. Радевски, се дължи преди всичко на факта, че поетът беше не само съвременник, но и участ-

ник в друг, по-сложен етап от развитието на нашето комунистическо движение, свързан със съдобносния за България Априлски пленум на ЦК на БКП от 1954 г. Така Д. Методиев ни накарва не само да разберем историческия оптимизъм на цялото свое революционно поколение, но да усетим и възвишения трагизъм на това поколение. Така той опази ума и сърцето си от суховеите на догматизма, а своите стихове — от риториката на лозунга. Казано с други думи, поетът си да превърне партийната тематика на своето творчество в партийна проблематика — дълбока, пълнокръвна, житейски и психологически убедителна. Всички тези качества на Д. Методиев за първи път се проявиха в стихосбирката му „За времето и за себе си“ (1963), която беше неговият самобитен влог в съкровищницата на онова новаторско литературно течение, наречено „априлска поезия“.

Впоследствие Д. Методиев написа ярки, талантиливи книги, между които особено бих искал да спомена „Не съм от пръст“ (1965), „Затваряне на кръг“ (1967), „И всичко пак ще се повтори“ (1975) и др. Сборникът „За времето и за себе си“ обаче запази своето средищно място в неговото литературно развитие. Самото заглавие и до ден днешен звучи като универсална формула на цялото творчество на Д. Методиев. То е своего рода ключ към неговия лиричен свят. То разкрива екзистенциалния статус на неговия лирически герой едновременно като човешко същество и като историческа личност. В същност този голям наш поет винаги е писал за времето в себе си и за себе си във времето. Какво друго са повечето му стихотворения, ако не лични диалози с нашето време? И няма е случайно, че думата „време“ е една от най-често срещаните у Д. Методиев. Самият той винаги е бил в крак със своето време, с революционната епоха, бил е неин герой и летописец. Пред всичко друго на този свят той е предпочитал да бъде непримирим, неподкупен и недвусмислен като стоманен меч. Твърдо е вярвал, че ще остане такъв и след смъртта си. И скромно се е надявал, че ще дойде време, когато неговите стихове, запазили в себе си качества на метала, който не ръждясва, не гние и не изчезва безследно, отново ще бъдат нужни на потомците:

Изпълнил своя дълг, в земята
да легна аз, на две строшен.
И да остане във словата
стоманата, що ля у мен.

И ако ден такъв настане,
че трябва меч да се кове —
от стиховете ми стомана
да вземат нашите синове.

Революцията още не се е превърнала в минало, още не е станала достойна само на музее. Тя е едно вечно настояще. Тя е постоянната, тържествуваша перспектива на историята. В това ни убеждава с всеки свой стих, с всяка своя мисъл един поет на революционното време, какъвто е Димитър Методиев. Неговото вдъхновено, траещо вече четири десетилетия поетично творчество напомня железен поток, който уверено си пробива път през канарите на времето и — през каквито и местности да преминава — никога не напуска своето русло, и винаги тече към своята изначална цел — комунистическото бъдеще.